

Šifra kandidata:

Državni izpitni center

JESENSKI ROK

EKONOMIJA

==== Izpitna pola 2 ====

Torek, 6. september 2005 / 150 minut

Dovoljeno dodatno gradivo in pripomočki: kandidat prinese s seboj nalivno pero ali kemični svinčnik, svinčnik, radirko, ravnilo in žepni računalnik. Kandidat dobi ocenjevalna obrazca in konceptni list.

SPLOŠNA MATURA

NAVODILA KANDIDATU

Pazljivo preberite ta navodila. Ne izpuščajte ničesar.

Ne obračajte strani in ne začenjajte reševati nalog, dokler Vam nadzorni učitelj tega ne dovoli.

Prilepite kodo oziroma vpišite svojo šifro (v okvirček desno zgoraj na tej strani in na ocenjevalna obrazca).

Odgovore vpisujte v za to predvideni prostor z nalivnim peresom ali kemičnim svinčnikom. Slike lahko rišete s svinčnikom. Pišite razločno in čitljivo. **Nečitljivi odgovori in odgovori, pisani z navadnim svinčnikom, se točkujejo z nič (0) točkami.**

Število točk, ki jih dobite za posamezne pravilne odgovore, je navedeno v izpitni poli.

Poskušajte rešiti vse naloge. Zaupajte vase in v svoje sposobnosti.

Želimo Vam veliko uspeha.

Ta pola ima 24 strani, od tega 1 prazno.

A-del: KRAJŠA BESEDILNA VPRAŠANJA

Navodilo: Pazljivo preberite navodilo in vprašanja. Ne izpuščajte ničesar.

*A-del izpitne pole ima šest krajših besedilnih vprašanj, ki jih sestavljajo podvprašanja. Odgovoriti morate na **vseh šest**, in sicer kratko, jedrnato in natančno. Za vsako vprašanje lahko dobite skupaj največ 10 točk. Pomagajte si s podvprašanji, pri katerih je v oklepaju navedeno število točk za pravilen in popoln odgovor.*

A01**PROIZVODNJA IN PROIZVODNI DEJAVNIKI**

Celotna gospodarska dejavnost v svetu izhaja iz potreb ljudi. Potreb ne moremo zadovoljiti preprosto s tistim, kar nam daje narava, ampak moramo večino dobrin proizvajati. Proizvodnjo organizirajo podjetja.

- a) Pojasnite pojem proizvodnje.

1 točka

- b) Tradicionalna (Sayeva) razdelitev proizvodnih dejavnikov izhaja iz tega, kdo je njihov lastnik in kdo si prisvoji dohodek od njihove uporabe. Navedite proizvodne dejavnike po tradicionalni razdelitvi, za vsakega navedite dohodek, ki ga prinaša lastniku, in konkreten primer dejavnika pri proizvodnji stolov.

3 točke

<i>Proizvodni dejavnik</i>	<i>Dohodek lastnika</i>	<i>Primer pri proizvodnji stolov</i>

c) Nobena proizvodnja ni mogoča brez človekovega dela.

- Pojasnite pojem dela.

1 točka

- Učinkovitost dela kot proizvodnega dejavnika merimo s produktivnostjo dela. Navedite vsaj tri dejavnike, ki vplivajo na produktivnost dela, in jih ponazorite s konkretnim primerom pri proizvodnji stolov.

3 točke

d) Proizvodne dejavnosti delimo na tri skupine: primarna, sekundarna in terciarna proizvodnja. Za navedene primere proizvodne dejavnosti določite, v katero od skupin sodijo, tako da v ustrezni stolpec v tabeli vpišete križec (X).

2 točki

<i>Primeri proizvodne dejavnosti</i>	<i>Primarna proizvodnja</i>	<i>Sekundarna proizvodnja</i>	<i>Terciarna proizvodnja</i>
Tovarna koles			
Zavarovalnica			
Tovarna mlečnih izdelkov			
Turistična agencija			
Rudnik živega srebra			
Avtomehanična delavnica			

A02**TRG IN POVPRASEVANJE**

Čprav se nam danes zdi trg nekakšen samoumeven ekonomski koordinacijski mehanizem, se je v zgodovini razvijal postopno. V splošni obliki trg opredelimo kot prostor, kjer se srečujeta ponudnik in povpraševalec.

- a) Navedite funkcije trga in eno izmed njih pojasnite.

2 točki

- b) Konkurencu na trgu oblikujejo različni dejavniki. Pojasnite pojem razlikovanja (diferenciacijo ali homogenosti) blaga kot enega od dejavnikov konkurence in opišite možnost razlikovanja avtomobilov ali smuči.

2 točki

- c) Tabela prikazuje dnevno povpraševanje po slaščicah, ki jih pečejo v slaščičarni »Sladkorček«:

Cena slaščice v SIT	Količina povpraševanjav kosih
100	50
80	60
60	80
40	100
30	140
20	180

- V spodnjo sliko vrišite krivuljo povpraševanja in jo označite.

1 točka

- V slaščičarni »Sladkorček« so pri ceni 20 SIT za slaščico pripravljene ponuditi 60 kosov slaščic, pri ceni 60 SIT pa 120 kosov. S temi podatki vrišite v sliko, kamor ste vrisali povpraševanje, še premico za ponudbo slaščic.

1 točka

- Zaradi slabe letine pšenice se je podražila moka. Vrišite (s črtkano črto), kako se ta sprememba kaže na trgu slaščic.

Ravnotežna cena se bo (podčrtajte pravilno):

povišala / ostala nespremenjena / znižala.

Ravnotežna količina se bo (podčrtajte pravilno):

povečala / ostala nespremenjena / znižala.

2 točki

- d) S podatki iz tabele izračunajte cenovno elastičnost povpraševanja, če se cena poveča od 60 SIT na 80 SIT.

1 točka

- e) Izhajamo iz začetnega stanja ponudbe in povpraševanja. Pojasnite, kaj se bo zgodilo z ravnotežno ceno slaščic, če se bo znižala cena čokoladic, ki jih imamo lahko za dober substitut slaščic, kakršne peče slaščičarna »Sladkorček«.

1 točka

A03**DENAR IN OBRESTI**

V tržnem gospodarstvu je denar izredno pomemben, saj imajo praviloma vsi blagovni tokovi tudi nasprotno denarne tokove, plačila za blago in storitve.

- a) Opredelite denar in naštejte funkcije denarja.

2 točki

- b) Pojasnite, zakaj lahko v denarnem gospodarstvu nastopijo formalne možnosti kriz, in povejte na katere funkcije denarja je ta možnost kriz vezana.

2 točki

- c) V tržnem gospodarstvu prav obstoj denarja vodi do možnosti nastajanja deflacijskih in inflacijskih situacij v gospodarstvu.

- Z razmerjem med blagovnimi in kupnimi skladi pojasnite, kdaj nastane inflacija.

1 točka

- To situacijo narišite v ustreznem diagramu.

1 točka

- Pojasnite, zakaj so lahko nizke stopnje inflacije spodbudne za gospodarsko rast.

1 točka

- Pojasnite, zakaj zelo visoka inflacija deluje negativno in rušilno na gospodarsko dogajanje.

1 točka

- d) Pojasnite, zakaj je podjetje, ki si izposodi kapital, pripravljeno zanj plačati obresti.

1 točka

- e) Podjetnik Janez Čevljar izdelava vsako leto 800 parov čevljev. Janez Čevljar bi rad potrojil izdelavo čevljev, saj želijo kupci kupiti veliko več njegovih modnih čevljev. Za to povečanje izdelave potrebuje 25 milijonov SIT denarja za naložbe v zgradbe in stroje. Podjetniški sklad mu ponuja posojilo po 8 % obrestni meri, poslovna banka po 9,5 % obrestni meri, znanci pa bi mu denar posodili, če jim plača 2.200.000 SIT obresti. Pojasnite, katera ponudba je najugodnejša, in izračunajte, koliko znašajo te najnižje obresti.

1 točka

A04**MONOPOLIZACIJA GOSPODARSTVA**

Hkrati z lastninsko strukturo se je s tehnološkim razvojem spreminjala tudi tržna struktura in iz sistema proste konkurence postopoma prehajala v sistem nepopolne konkurence. Nastajanje velikih podjetij je ustvarilo razmere za monopolizacijo gospodarstva.

- a) Opredelite monopol in navedite vsaj dva primera dejavnosti, pri katerih pogosto nastopa monopol.

2 točki

- b) Pojasnite, zakaj je druga tehnološka revolucija pospešila nastanek monopolov.

1 točka

- c) Pojasnite logiko nastanka monopolnega ekstradobička in ga grafično prikažite.

2 točki

- d) Navedite in pojasnite vsaj dva razloga, zakaj javno mnenje in države nasprotujejo monopolom.

2 točki

- e) Navedite vsaj tri ukrepe protimonopolne zakonodaje, s katerimi države preprečujejo težnje po monopolnem ravnanju podjetij.

2 točki

- f) Navedite vsaj en ugovor proti združitvi Pivovarne Union in Pivovarne Laško, ki bi pri sedanjih tržnih okoliščinah imeli prek 90 % tržni delež pri pivu na slovenskem trgu.

1 točka

A05**INTERNACIONALIZACIJA KAPITALA**

Ko je kapital prevladal v tako rekoč vseh sektorjih narodnega gospodarstva v razvitih deželah, je našel nove možnosti širjenja na svetovno raven.

- a) Navedite vsaj en razlog, zakaj je postal kapital v domačem gospodarstvu relativno odvečn.

1 točka

- b) Navedite vsaj dva tokova, ki sta potekala v okviru nastajanja svetovnega kapitalističnega sistema.

1 točka

- c) Z internacionalizacijo kapitala so se razvile tudi mednarodne bančne in finančne institucije. Navedite vsaj dve pomembni mednarodni finančni instituciji.

1 točka

- d) Evropska unija je najbolj znana ekonomska integracija.

3 točke

- Navedite, kdaj in zakaj je nastala Evropska unija.

- Navedite skupno število njenih članic in zapišite tri od najbolj razvitih in tri od najmanj razvitih članic.

- e) Transnacionalne korporacije so podjetja, ki imajo vsaj po en obrat v tuji državi. V spodnjo tabelo vpišite tri prednosti, ki jih je po vašem mnenju videlo francosko podjetje Renault, ko je ustanovilo obrat Revoz v Novem mestu, in tri pozitivne učinke tega na slovensko gospodarstvo.

3 točke

<i>Prednosti za Renault</i>	<i>Pozitivni učinki na slovensko gospodarstvo</i>

- f) Nemško podjetje je ustanovilo večji proizvodni obrat s sodobno tehnologijo v Indoneziji. Pojasnite, zakaj lahko govorimo, da je v Indoneziji nastala dualna gospodarska struktura.

1 točka

A06**PREBIVALSTVO, ZAPOSLENOST IN ČLOVEŠKI KAPITAL**

Prebivalstvo je najpomembnejši dejavnik velikosti in strukture potencialnega bruto domačega proizvoda (BDP).

- a) Navedite dejavnike, ki vplivajo na spreminjanje števila prebivalstva.

1 točka

- b) Podatki o številu prebivalcev v Sloveniji na začetku leta 2002 kažejo, da je bilo 1.995.718 prebivalcev. Izračunajte število prebivalcev ob koncu leta, če se je v tem letu rodilo 17.501 otrok, 18.701 prebivalcev pa je umrlo. Upoštevajte tudi, da se je v tem letu 13.844 prebivalcev odselilo iz Slovenije, 15.709 pa se jih je priselilo.

1 točka

Izračun:

Rezultat:

- c) Prebivalstvo je osnovni dejavnik ustvarjanja BDP.

- Navedite in pojasnite, kako delimo celotno prebivalstvo po aktivnosti.

3 točke

- Pojasnite, katere prebivalce imamo po slovenski statistični metodologiji za nezaposlene.

1 točka

- Statistični urad RS je objavil, da je bilo decembra 2003 v Sloveniji med 870.720 aktivnimi prebivalci 774.727 delovno aktivnih in 95.993 registriranih nezaposelnih oseb. Uporabite podatke in izračunajte stopnjo nezaposlenosti za mesec december 2003.

2 točki

Obrazec:

Izračun:

Rezultat:

- d) Pojasnite, kaj označujemo s pojmom človeški kapital.

1 točka

- e) Navedite vsaj dva načina, s katerima bi lahko Vlada RS vplivala na povečanje kakovosti človeškega kapitala.

1 točka

PRAZNA STRAN

B-del: ESEJISTIČNA VPRAŠANJA

Navodilo: Esejistična vprašanja so razdeljena v dva sklopa: temelji ekonomije s sodobnim tržnim gospodarstvom in ekonomika narodnega gospodarstva. V vsakem sklopu so postavljena tri. Izbrati je potrebno po eno vprašanje iz vsakega sklopa. Smisel esejističnega vprašanja je, da odgovarjate v vsebinsko zaokroženem sestavku, v katerem predstavite osnovne poglede na izbrani ekonomski problem iz literature in prikažete svoja stališča in ocene. Dober odgovor lahko napišete na eni strani in pol. Po potrebi vključite ustrezne diagrame, s katerimi podkrepite svojo razlago. Vsak odgovor se točkuje z največ 15 točkami (skupaj je torej možno največ 30 točk).

PRVI SKLOP VPRAŠANJ

B01

TRG IN TRŽNO RAVNOTEŽJE

Zelo različni trgi imajo temeljno skupno nalogo: na trgih poteka prodaja oziroma nakup in kupci s svojim denarjem pridobijo tiste proizvode in storitve, ki jih potrebujejo in za katere so pripravljeni plačati ustrezno ceno. Navedite in pojasnite vsaj tri ekonomske funkcije trga (3 točke). Na trgu se srečata dve skupini osebkov, ponudniki in povpraševalci, ki se po logiki maksimiranja svojih koristi obnašata prav nasprotno, to pa vodi v eno samo točko: tržno ravnotežje. Navedite vsaj tri dejavnike, ki vplivajo na ponudnike in tri dejavnike, ki vplivajo na povpraševalce (2 točki). Opredelite osnovni motiv in omejitve pri odločanju ponudnikov in pri odločanju povpraševalcev (4 točke). Pojasnite in s sliko prikažite nastanek tržnega ravnotežja (6 točk).

15 točk

B02

RAZDELITEV IN DOHODKI

Ekonomski osebki sodelujejo v ekonomski aktivnosti zaradi dohodkov, s katerimi potem zadovoljujejo svoje potrebe.

Pojasnite, zakaj so mezde kot delovni dohodki pomembne za gospodarstvo (2 točki) in kaj razumemo z nominalno in kaj z realno mezdo (2 točki). Pojasnite, kaj je značilno za krivuljo ponudbe dela v sodobnem institucionalnem okolju gospodarstev, in to krivuljo prikažite v tržnem diagramu (3 točke).

Pojasnite, iz česa je sestavljen dobiček podjetja in v čem so njegove ekonomske funkcije (3 točke). Pojasnite, zakaj je ekstradobiček bistven za spodbudo za razvoj tehnologije in za tržno prilagajanje podjetja in katere oblike ekstradobička uresničujejo te spodbude (3 točke).

Pojasnite, kateri so dohodki lastnikov obdelovalnih zemljišč in od česa je odvisna višina teh dohodkov (2 točki).

15 točk

B03**PROIZVODNJA IN ZAKON PADAJOČIH MEJNIH DONOSOV**

Danes v naravi le izjemoma najdemo dobrine, s katerimi zadovoljujemo potrebe. Praktično vse dobrine prihajajo iz proizvodnje. Pojasnite pojem proizvodnje in navedite (ali prikažite s sliko) logično zaporedje faz gospodarskega procesa (2 točki). Pojasnite, zakaj je proizvodnja na eni strani naravni oziroma tehnični proces in po drugi strani družbeni proces (2 točki). Za proizvodnjo so potrebne različne prvine, ki jim pravimo proizvodni dejavniki. Podjetnik Franc Kmetec je zaposlil delavca in vzel v najem zemljo, na kateri namerava pridelovati koruzo. V njegovem primeru s konkretnimi primeri pojasnite proizvodne dejavnike po Marxovi ali tradicionalni razčlenitvi (3 točke). Denimo, da bo v prihodnje, ob nespremenjeni količini zemlje Franc Kmetec zaposloval še več delavcev (vendar največ do 8). Pojasnite delovanje zakona padajočih mejnih donosov in s sliko prikažite gibanje celotnega, mejnega in povprečnega produkta (8 točk).

15 točk

DRUGI SKLOP VPRAŠANJ**B04****EKONOMSKA POLITIKA**

Ekonomsko politika je organizirana akcija nosilcev ekonomske politike, ki poskušajo z uporabo sredstev ali instrumentov doseči najpomembnejše ekonomske cilje. Različne ekonomske politike (fiskalna, denarna, zunanjetrgovinska politika itd.) se razlikujejo predvsem po sredstvih, ki jih nosilci uporabljajo.

Navedite najpomembnejše ekonomske cilje vsakega gospodarstva in dve najpomembnejši instituciji, ki sta v Sloveniji nosilki ekonomske politike (3 točke).

Fiskalna politika je sistem ukrepov, s katerimi država vpliva na javnofinančne prihodke in odhodke. Navedite tri osnovne funkcije fiskalne politike in dve od njih podrobno pojasnite. Pri razlagi uporabite konkretne slovenske primere (5 točk).

Naloga denarne politike je, skrbeti za ustrezno količino denarja v obtoku. Pojasnite, katera je ustrezna količina denarja v obtoku in kaj se zgodi, če je denarja v obtoku preveč ali premalo. (3 točke). Pojasnite pojem restriktivne denarne politike in kako lahko centralna banka z operacijami na odprtem trgu takšno denarno politiko vodi (2 točki). Navedite, kakšna je bila denarna politika Banke Slovenije (BS) po uvedbi slovenskega tolarja in kaj je bil njen temeljni cilj (2 točki).

15 točk

B05**MEDNARODNI EKONOMSKI ODNOSI V SODOBNEM SVETU**

Vsaka država je prisiljena uvoziti vsaj del proizvodov in storitev, ki jih potrebujejo njeni prebivalci. Po drugi strani večina držav ustvarja presežke, ki jih poskuša izvoziti. Poleg blaga in storitev se prek meja pretakajo tudi kapital, delovna sila, znanje in tehnologija. Gospodarstva so med seboj vse bolj povezana in soodvisna, to pa je bistvo procesa globalizacije.

S teorijo primerjalnih prednosti utemeljite smiselnost mednarodne menjave blaga in storitev (2 točki). Pojasnite, zakaj je pretirana uvozna (izvozna) navezanost na eno državo nezaželena, in komentirajte geografsko strukturo slovenske blagovne menjave s tujino (4 točke).

Pojasnite, kdaj pri uvozu kapitala govorimo o neposrednih naložbah in kdaj o naložbah v vrednostne papirje (2 točki). Navedite vsaj dve prednosti in dve slabosti, ki jih ima uvoz tujega kapitala za Slovenijo. Navedite vsaj eno slovensko podjetje, ki ima velik delež tujega kapitala. (3 točke).

Slovenska vpetost v svetovno gospodarstvo se je še povečala z njenim vstopom v Evropsko unijo. Navedite vsaj dve najpomembnejše prednosti in dve slabe strani vstopa Slovenije v EU (4 točke).

15 točk

B06**LASTNINJENJE IN NOVA LASTNINSKA IN UPRAVLJALSKA SESTAVA**

Slovenija se je po osamosvojitvi soočila s številnimi družbenoekonomskimi problemi. BDP se je v obdobju 1986–1992 zmanjšal za 24 %, industrijska proizvodnja za 36 %. V letih 1987–1994 je 221.000 delavcev izgubilo zaposlitev, realne plače pa so se v obdobju 1980–1992 zmanjšale za 31 %.

Navedite področja, ki jih je po letu 1991 zajela celovita reforma gospodarskega sistema (2 točki). V prejšnjem, socialističnem sistemu so bila podjetja v družbeni lasti. Pravno podlago za lastninjenje je dal Zakon o lastninskem preoblikovanju podjetij, sprejet ob koncu leta 1992. Pojasnite, kaj so certifikati in kako smo jih državljani Slovenije lahko uporabili (3 točke). Pojasnite splošno sprejeti model lastninjenja, ki ga je uporabilo največ podjetij (5 točk).

Slovenski model lastninjenja je takoj po koncu procesa povzročil precej razpršeno strukturo lastništva, po letu 1999 pa se je začel intenziven proces koncentracije lastništva. Pojasnite, kakšna je bila koncentracija lastništva v letu 2001 (1 točka).

V vseh gospodarstvih je navzoče intenzivno kapitalsko povezovanje podjetij. Pojasnite, kaj razumemo s pojmom združitve in prevzemi (2 točki).

Družba Hit iz Nove Gorice, ki se ukvarja s hotelirstvom, igralništvom in turistično dejavnostjo, je oktobra 2004 v skladu z zakonom o prevzemih v dnevniku Delo objavila ponudbo za odkup delnic družbe Kompas hoteli iz Kranjske Gore. Navedite vsaj dva razloga, zakaj bi se družba Hit odločila za prevzem družbe Kompas hoteli (2 točki).

15 točk

